

Linköping University Interdisciplinary Studies
2006:4

Socioekonomiska perspektiv på konstmusikens
förutsättningar i en förändrad omvärld
– en förstudie

Alf Westelius

Linköping University Electronic Press
Linköping, Sweden
<http://www.ep.liu.se/ea/is/2006/004/>

Upphovsrätt

Detta dokument hålls tillgängligt på Internet – eller dess framtida ersättare – under 25 år från publiceringsdatum under förutsättning att inga extraordinära omständigheter uppstår.

Tillgång till dokumentet innebär tillstånd för var och en att läsa, ladda ner, skriva ut enstaka kopior för enskilt bruk och att använda det oförändrat för ickekommersiell forskning och för undervisning. Överföring av upphovsrätten vid en senare tidpunkt kan inte upphäva detta tillstånd. All annan användning av dokumentet kräver upphovsrättsinnehavarens medgivande. För att garantera äktheten, säkerheten och tillgängligheten finns lösningar av teknisk och administrativ art.

Upphovsrättsinnehavarens ideella rätt innefattar rätt att bli nämnd som upphovsman i den omfattning som god sed kräver vid användning av dokumentet på ovan beskrivna sätt samt skydd mot att dokumentet ändras eller presenteras i sådan form eller i sådant sammanhang som är kränkande för upphovsrättsinnehavarens litterära eller konstnärliga anseende eller egenart.

För ytterligare information om Linköping University Electronic Press se förlagets hemsida <http://www.ep.liu.se/>.

Linköping University Interdisciplinary Studies
ISSN 1650-9617 (tryck)
<http://www.ep.liu.se/ea/is/2006/004/>
eISSN 1650-9625

© 2006, Författaren

Innehåll

Introduktion	5
Rapportens struktur och inriktning.....	5
”Konstmusik” och forskning	5
Intressanta teman att beforska	6
Musikliv och masskonsumtion	6
Musik, IT och socialt samspel.....	6
Homosocialitet, grupper, smak och ekonomi.....	7
Musiksmakens beständighet eller förändring genom livet.....	8
Mainstream, status och marginalisering.....	9
Konstmusiken och samhället	10
Blir konstmusiklyssnaren eller -utföraren en bättre människa och samhället godare?	11
Innovationssystem	12
Musiklivet - ett eller flera skilda eller samverkande innovationssystem?.....	12
Musik, organisering och ledarskap.....	13
Musikindustrins ekonomi och affärslogik.....	14
Film och konstmusik	15
Kulissmusik och stämning.....	16
Musik som språk.....	16
Ytterligare forskningsuppslag.....	18
Telefonsignalssymbolik.....	18
Flugor och farsoter	18
Transfereffekter	18
Det mångkulturella samhället och konstmusiken	18
Framväxt av ceremoniell musik	19
Musik, hälsa och utveckling	19
Hur gå vidare?	19

Introduktion

Förstudien *Socioekonomiska perspektiv på konstmusikens förutsättningar i en förändrad omvärld* har syftat till att skapa en bred grund för forskning om konstmusik. Målsättningen har främst varit att formulera intressanta frågor och anvisa tänkbara sätt att besvara frågorna, inte att leverera svar på frågorna. Två huvudområden inom förstudien är *Musikliv och masskonsumtion* respektive *Konstmusiken och samhället*. Dessa två områden är inte helt separata, utan går på olika sätt in i varandra, men vad som är förgrund och bakgrund skiljer sig.

Rapportens struktur och inriktning

Musikliv och masskonsumtion handlar om balans mellan smalare och bredare musik, om smal musiks överlevnad och berättigande – och betydelse för bredare musik. *Musikliv och masskonsumtion* handlar även om musiken som en del i ett konsumtionsmönster (och livsmönster), om homosocialitet och diversitet.

Konstmusiken och samhället handlar om musiken som beståndsdel i livet och samhället, om konstmusik som en del i ett levande samhälle, om konstmusiken som traditionsbärare och om innovativiteten i konstmusiken och samhällets utveckling, om konstmusiken och demokratin i form av medskapande, deltagande och mångfald, om konstmusiken och ekonomisk bärkraft och tillväxt.

Att globalisering, kommersialisering, digitalisering, värdeförändringar och andra skeenden påverkar även konstmusikens förutsättningar är uppenbart, men frågan är hur. Konstmusik skrivs, framförs, lyssnas på och säljs. Därom kan vi vara eniga. Vad gäller värderingen av tillståndet och förutsättningarna för konstmusiken är enigheten mindre. Debatten präglas av tyckanden – ofta utifrån en vag bild av sакläget. Det är därför angeläget att lägga en grund för fortsatt forskning som kan belysa dagsläget och därigenom påverka såväl debatten som den fortsatta forskningen.

De frågor som tas upp nedan är exempel på tänkbara relevanta forskningsfrågor. Det finns naturligtvis många infallsvinklar som inte täcks in. Det finns också perspektiv som tas upp under något område som mycket väl skulle kunna tillämpas på flera eller alla frågorna. Ett exempel är genderperspektiv. Ett annat är demokratiaspekter. Ett tredje är försök till ekonomiska kvantifieringar. Ambitionen har varit att inspirera till fortsatta tankar om forskningsuppslag, inte att ge en heltäckande uppräkninг av alla tänkbara frågor och frågekombinationer. Inte heller att ge uttömmande beskrivningar av hur de frågor som diskuteras ska kunna behandlas. Förhoppningsvis finner du de teman jag tar upp intressanta. Men även närhelst du ser en lucka, eller kommer på en icke beskriven vinkling som intresserar dig, har alltså denna förstudie börjat verka och ge effekt.

”Konstmusik” och forskning

Konstmusik, klassisk musik, modern musik, samtida musik? Konstmusik, populärmusik? Smal / bred musik? Kommersiell / icke kommersiell? Kommersiellt framgångsrik, kommersiellt ej framgångsrik? De begrepp vi väljer ger delvis olika associationer och styr även diskursen – och sakinnehållet. All klassificering av musik skapar problem med gränsland. Det kan finnas verk som är svårklassificerade utifrån en viss indelningsgrund och upphovsmän som rör sig inom flera kategorier – och vill vara just gränsöverskridande. I den här rapporten använder jag begreppet ”konstmusik” för att beteckna sådan musik som vuxit fram ur en västerländsk tonsättartradition som vårdats och förmedlats av tonsättare, konservatorier och musikhögskolor. ”Populärmusik” får stå för annan musik, ibland med bred lyssnarskara, ibland med smal, i en betydelse som faller tillbaka på vardagsspråkets oprecisa etikett. Så breda etiketter kan vara användbara i en bred översikt. I en enskild forskningsstudie skulle den typiskt

sett behöva ersättas av betydligt tydligare avgränsningar av vilken musik studien faktiskt diskuterar för att få stringens och kunna göra meningsfulla uttalanden.

Det bedrivs forskning med koppling till musik – ibland till västerländsk konstmusik, ibland till andra musikgenrar, men det tycks som den vanligen då är en litet exotisk variant på forskning inom den aktuella huvuddisiplinen, snarare än att primärt vara musikrelaterad forskning. Jag har till exempel mött musikrelaterad forskning inom sociologi, etnologi, teologi och livsåskådning, litteraturvetenskap, filmvetenskap, kommunikationsteori, pedagogik, didaktik, ekonomi, organisationsteori, management, ledarskap, vårdforskning, medicin, historia, diffusionsteori, innovationsteori, datavetenskap, materialforskning och termo- och flödesdynamik. Troligen skulle en del av den musikrelaterade forskning som bedrivs kunna vinna på att etablera ökad kontakt även med annan musikrelaterad forskning, inte bara med sina kärndiscipliner.

Intressanta teman att beforska

Nedan beskrivs ett antal teman som vore värda att ägna forskningsinsatser. Temana är grupperade under endera av de två huvudområdena Musikliv och masskommunikation och Konstmusiken och samhället.

Musikliv och masskonsumtion

Inom den första gruppen, Musikliv och masskonsumtion, presenteras temana Musik, IT och socialt samspel; Homosocialitet, grupper, smak och ekonomi; Musiksmakens beständighet eller förändring genom livet; samt Mainstream, status och marginalisering.

Musik, IT och socialt samspel

Framväxten av musikutbyte via fildelningsprogram på Internet har inneburit en dramatisk ökning av tillgången till ett musikutbud där individen kan välja vad hon eller han vill lyssna till – via datorn. Teknikutvecklingen på spelarsidan har vidare gjort att musikfiler hämtade via nätet kan finnas i var flickas och pojkes ficka och lyssnas på när som helst. I kombination innebär dessa utvecklingar även att det idag finns en reell – och utnyttjad – möjlighet att från en stund till en annan fritt välja och komponera ett individuellt musikprogram, en personlig mosaik av utsnitt ur längre verk eller utgåvor. På sitt sätt kan man påstå att gränsen mellan upphovsman och lyssnare (delvis) suddas ut – att lyssnaren blir allt mer av prosument, medskapare. De två tekniktrenderna, utbyte av datorläsbar musik över Internet och små bärbara, datorkompatibla spelare, har bidragit till att individuellt musiklyssnande kanske tar en större plats i (unga) människors liv än någonsin tidigare.

Musiksociologer har börjat intressera sig för hur tekniken ger möjlighet att avskärma sig från omgivningen och bevara – och bygga? – sin egen identitet. Samtidigt bygger fildelningen och spridningen på sociala nätverk och kommunikation individer emellan som kan göra att individerna påverkar varandra – genom att aktivt ge varandra exempel på musik, genom det utbud de tillgängliggör och genom att erbjuda andra färdiga urval – spellistor. Spellistor blir då inte bara ett sätt att anpassa musikvalet till sin personlighet, utan även att kommunicera identiteten, eller som produkt – att erbjuda andra att ta del av de spellistor man komponerar – en form av muskradio utan behov av sändningstillstånd. Klassificeringar som gör det möjligt att hitta musik av en typ man gillar leder också till förstärkning och utveckling av genrebegrepp, som i sin tur kan leda till ökad specialisering hos lyssnare och utövare eller till ökad möjlighet att hitta för individen nya musikformer.

Det är tydligt att denna Internetbaserade musikkommunikation till övervägande del rör andra musikstilar än de vi brukar räkna in i den västerländska konstmusiken. Däremot är det inte självklart att teknikutvecklingen driver en marginalisering av konstmusiken. Det skulle

lika gärna kunna vara tvärt om. Genom att så många ägnar så stort intresse åt att utbyta och lyssna på musik är det fullt möjligt att även konstmusik av olika slag når en större spridning. Och eftersom vem som helst kan tillgängliggöra musik – och musikurval – finns det möjlighet till spridning av såväl ”smal” som ”bred” musik.

Vår kunskap om detta spännande samtidsfenomen är ännu mycket begränsad. Dels har denna form av musikspridning och -lyssnande en sådan omfattning att den är intressant i sig, del vore det viktigt för konstmusikföreträdare att inte ställa sig utanför utvecklingen utan att snarare försöka förstå den och eventuellt försöka påverka den. För att kunna göra det vore det på sin plats med en kartläggning av i vilken utsträckning konstmusik faktiskt förekommer på nätet, utbyts mellan intresserade och lyssnas till. I en sådan kartläggning skulle det vara intressant såväl med vilken konstmusik det rör sig om som vilken musik den samsas med på utbuds- och på lyssnarsidan. Uppföljning av de mönster som framkommer i en sådan kartläggning skulle till exempel kunna ge insikter i vilka som lyssnar och varför; vad som ger impulser till att vissa stycken eller vissa genrer får stor spridning, men inte andra; om det finns spridningsvägar via släktskap över genregränser.

Tillvägagångssätt

Kartläggning av förekomst av musik kan utgå från utbudet på en eller flera fildelningstjänster. Dels kan man vid en systematisk studie av en fildelningstjänst kartlägga vilka genrebeteckningar som förekommer i den, dels försöka spåra den totala förekomsten av konstmusik eller urvalsbaserat kartlägga förekomsten av vissa stycken. För att få en bild av trafiken – de faktiska nedladdningarna – skulle forskaren antingen behöva medverkan från organisationerna bakom fildelningstjänsterna eller internetoperatörer. Det är inte självklart att tillgång till de önskade uppgifterna kan erhållas denna väg. Ett alternativ är att gå ut med webenkäter till användare och utifrån svar på dessa försöka uppskatta trafikvolymerna. Ytterligare ett är att via enkäter eller intervjuer söka svar från personer som troligen tillhör målgruppen - t ex skolungdomar eller medlemmar i chat-sajter. Dessa alternativ kräver en större arbetsinsats och riskerar att ge en lägre tillförlitlighet i trafikuppskattningarna, men öppnar å andra sidan möjligheter till kompletterande frågor om beteenden och motiv. För frågeställningar som mer rör användarna och deras tankar än faktiska trafikmönster kan t ex fokusgrupper vara en effektiv källa till ytterligare insikter. Kompletterande material såväl som inspiration avseende undersökningsmetoder kan också inhämtas från de undersökningar om Internetvanor som bedrivs av såväl akademiska forskare som kommersiella undersökningsföretag.

Homosocialitet, grupper, smak och ekonomi

Det finns de som talar om musik som ett universellt språk, men en sådan uppfattning håller troligen inte för närmare granskning. Homo Sapiens Sapiens har nog i alla tider ägnat sig åt musik och det finns fynd av melodiinstrument som är nära 40.000 år gamla, men liksom andra språk är musik socialt konstruerad. Musik är inbäddad i kultur, får sin mening från och skänker mening åt de kulturella och sociala sammanhang där den förekommer. Även om musik lånad från en annan kultur kan tala till oss och väcka känslor, talar den troligen till oss på ett annat sätt och väcker möjligen även andra känslor än när den verkar i sin hemmiljö bland människor som delar dess hemkultur.

Varje musikform har alltså en kulturell hemvist, formas utifrån denna kultur och uttrycker den. Musikaliskt nyskapande äger inte rum i ett tomrum. Den tradition gentemot vilken den ska ses som nyskapande är en lika viktig del av musiken som nyheterna - brotten mot eller utveckling av traditionen. Som individer formas vi också av vår omgivnings kultur och ärver musiksmak av den. En del blir musikaliska allätare. För andra blir valet av musikstil bland de tillgängliga en viktig del av identiteten. Vissa musikstilar har också en stark och tydlig koppling till en livsstil- med kläder, utseende, språkbruk, umgängesformer, fester, osv. Andra mu

sikstilar har en mindre uttalad sådan koppling, men ingen musik lär vara kulturfri. Detta väcker ett antal frågor.

En rör identitetsskapandet och livsstilen. Inom marknadsföring intresserar man sig för ”konsumentkorgar” och ”bundling” – vilka kombinationer av varor och tjänster intresserar en viss målgrupp? Kan vi knyta en viss produkt till ett kombinationserbjudande som tilltalar målgruppen kan vi skapa ett starkare erbjudande – och möjligen även stärka chansen att öka kundens intresse för en viss produkt eller tjänst genom att koppla den till andra produkter eller tjänster kunden är intresserad av. Ett kund- eller målgruppstänkande har troligen varit vanligare, eller i alla fall tydligare, inom populärmusiken än inom konstmusiken, men kan sannolikt vara verkningsfullt även för konstmusik. I vilka ”paket” återfinns olika typer av musik? Vad sampaketeras musiken med i termer av annan musik, andra produkter och tjänster och andra upplevelser? Hur ser de identitetsbilder ut där en viss typ av konstmusik ingår? Och vilka ingår i en sådan gruppering – socioekonomiskt, åldersmässigt, gendermässigt, utbildningsmässigt, osv.

En ökad kunskap om sådana mönster skulle kunna utgöra en bas för målgruppsanpassning vid skapandet och för ”bundling” vid marknadsföring, kanalval och utformning av utbud. Själva tanken att det skulle kunna finnas en mindre eller större målgrupp – kanske till och med en miljardpublik – att kommunicera med om man bara bättre förstår hur, rymmer den inte en viss lockelse? Sådant ”marknadstänkande” kan kännas främmande eller till och med motbjudande för vissa konstnärer och entusiaster, men för den som vill kunna försörja sig på sin konst eller ser med oro på en pågående marginalisering av ”sin” musikform kan marknadstänkande ha en värdefull roll att fylla.

Tillvägagångssätt

Om det finns tydligt identifierbara grupper är en etnografisk ansats naturlig – att i tät kontakt under en längre period umgås med och studera den intressanta gruppens identitet och uttryck. Vad gäller västerländsk konstmusik är det troligen svårt att hitta sådana naturligt existerande grupper **där** en viss musikstil utgör en väsentlig del av gruppens identitet och kopplar till en föreskriven uppsättning av andra livsstilsval. I den mån sådana grupper förekommer är de dessutom antagligen små och föga representativa för musikkonsumenter i allmänhet. Därför är det rimligen av större intresse att försöka fånga en större bredd av individer för vilka konstmusik spelar någon, om än inte dominerande, roll i vardagen. Det sägs ibland att konstmusik spelar en roll för 20% av befolkningen. Om det ligger någon sanning i detta skulle en surveyansats kunna vara en framkomlig väg. Utifrån en post- eller telefonbaserad survey kan relevanta undersökningspersoner identifieras.

Är man däremot enbart intresserad av en specifik form av konstmusik är den troliga andelen av totalbefolkningen som intresserar sig för just den formen så låg att det behövs en ansats som är mer riktad. En möjlighet är att utnyttja självselektion – att rikta sig till besökare vid specifika konserter, att i samarbete med en musikaffär rikta sig till de kunder som köper musiken i fråga, att vända sig till tidskriftsabonnenter eller föreningsmedlemmar som i rimlig utsträckning kan tänkas intressera sig för den aktuella musikformen, etc. Beroende på musiklyssnarnas villighet att delta kan fokusgrupper, intervjuer, djupintervjuer, strukturerade eller ostrukturerade dagböcker, etc. komma i fråga.

Musiksmakens beständighet eller förändring genom livet

Altricialitet: vi människor har en relativt lång period när vi formas som individer och de sena tonåren och några år till – kanske 16 – 21 – sätter djupa spår i vilka vi är under resten av livet. Det innebär troligen också att den musiksmak vi utvecklar under de åren styr mycket av vår musik”användning” och våra musikmöten senare i livet. Samtidigt finns det en bild av konstmusiklyssnaren som äldre, och ofta kvinna. Passar de här två bilderna ihop? Tyder de i så fall

på att konstmusiken är på väg ut – att det är allt färre som möter konstmusik som unga och att vi därigenom kan vänta oss krympande publikunderlag och intresse? Kommer de av dagens unga som mest lyssnar på populärmusik att fortsätta göra det livet ut? Eller finns det, som en del tycker sig se, en ”mognad” i musiksmak där konstmusiken bjuder på en rikedom som uppskattas mer när man blir äldre?

Tillvägagångssätt

För att finna svar på sådana frågor kan vi bara få en fingervisning genom ögonblicksbilder eller retrospektiva studier. Retrospektiva studier kan dra nytta av artefakter – skivhyllan, videofilmer, dagböcker, skrivna och inspelade minnesobjekt som kan hjälpa hågkomsten. Vi kan få en tydligare bild av vilka som idag lyssnar på vad och deras egna uppfattningar om hur musiksmak- och lyssnande förändrat sig över tiden. Det kan vara nog så intressant, och ge underlag för spekulationer om hur framtiden kommer att gestalta sig. Men utveckling formas idag av en allt mer internationellt kommunicerande värld och med allt större möjligheter att bilda intressegrupperingar som inte bygger på geografisk närhet. För att säkrare kunna få en bild av den utvecklingen skulle det krävas longitudinella studier som kan sträcka sig över decennier. Breda sådana studier kräver stora resurser. En smalare, men intressant form, vore att återkommande, t ex vart femte år, följa ett antal individer genom intervjuer, och varför inte TV-inspelning?

Mainstream, status och marginalisering

Bildningsidealet gjorde att det till för några decennier sedan sågs som eftersträvansvärt att tycka om konstmusik. I Bourdieusk anda skulle man då kunna se intresse för och kunskap om konstmusik som en sida av det kulturella kapitalet – en sida av den bildning som ger status och makt i samhället. Successivt har målbilden blivit mer otydlig och det har även uppstått motrörelser som aktivt hyllar alternativa ideal. Genom ökande migration har också en relativ kulturell ”enfald” förbytts i en mångfald, där såväl ideal som vanor, smak och färdigheter skiftar. Det är i Sverige inte alls självklart att västerländsk konstmusik längre är en positiv del av det kulturella kapitalet. I vissa kretsar lever tidigare värderingar kvar, men inte i andra. Vilka är idealen och värderingarna idag? Vad talar för och emot olika musikmaker? Vilka delar inom konstmusiken representerar positivt kulturellt kapital i vilka kretsar och vilka delar är neutrala eller till och med belastningar i kulturellt kapital-termer?

Det påstås att konstmusiken är på väg att marginaliseras. Samtidigt har utbudet – och lyssnandet – nog aldrig varit så omfattande som idag. Men det totala musikutbudet har ökat, stilarna fortsätter att bli allt fler, stora delar av musikproduktionen har blivit kommersiellt mycket attraktiv. Sett till den totala musikmarknaden är det därför troligt att konstmusiken fått en minskande andel och att en relativt liten del av konstmusikverken står för en stor del av omsättningen – och lyssnandet. Vidare är det troligt att ”klassisk” musik har en starkare ställning än nyproducerad.

Men är detta en del av en pågående marginalisering som hotar konstmusikens existens i allmänhet och nyproduktionen i synnerhet eller har konstmusiken fortfarande en väsentlig plats i vårt samhälle och våra medvetanden? Hur ser egentligen kopplingen mellan värderingar och olika musikstilar ut? Forskning som söker svar på den frågan skulle kunna visa på spännande mönster mellan sociala grupper och etniska grupper och mellan länder i ett allt mer mångkulturellt och internationellt samhälle. Det skulle kunna ge ökad möjlighet att förstå samhällsförändringar och vår samtid. En bättre förståelse skulle utgöra en bas för en mer nyanserad syn på konstmusiken, kunna utgöra inspiration till påverkansarbete och utgöra värdefull input för kulturpolitik.

Tillvägagångssätt

Ett viktigt steg i denna typ av undersökningar är att identifiera personer som besitter makt och som definierar vad som räknas som kulturellt kapital i deras kretsar – företagsledare, politiker, mediapersoner, opinionsbildare och förebilder. Vilka ideal ger de uttryck för i ord och vilka visar de i handling? Vad är deras syn på olika musikstilar och dessa musikstilars värde och laddning?

Ett annat steg är att identifiera personer som vill klättra, som har uttalade ambitioner att uppnå högre makt och status i någon del av samhället. Det kan röra sig om att studera de som går prestigeutbildningar, de som redan finns några steg under toppen i näringsliv och förvaltning, i politiska organisationer och påverkansgrupper. Vilka värden och preferenser ger de uttryck för och hur överensstämmer det med dem som redan nått toppen?

Slutligen är det väsentligt att fånga uppfattningarna hos ”folk i allmänhet” – de som varken har eller står i begrepp att uppnå maktpositioner i samhället. Vad är deras syn på olika musikstilar och dessa musikstilars värde och laddning? I vilken utsträckning varierar de med social och etnisk bakgrund, yrke, fas i livet, etc och hur överensstämmer de med de mönster som återfinns hos dem som besitter eller är på väg att tillskansa sig kulturellt kapital?

Genderperspektiv

En vinkling på frågan är om det finns genderaspekter i värderingarna av musik och om genderaspekter stärker eller försvagar konstmusikens ställning. I genderdebatten framhålls det gärna att män är penningstarka och röststarka. Kvinnor är inte det. Män värderar sport, kvinnor ”finkultur”. Männens intressen får mer subventionering. Männens intressen får mer plats och uppmärksamhet i massmedia. Konstkulturen i allmänhet och däribland konstmusiken hamnar i könsfällan.

Finns det verkligen genderbaserade värderingsskillnader avseende konstmusik? Är det verkligen så att konstmusik är ett kvinnoområde eller är på väg att bli det? Hur ser könsfördelningen ut bland tonsättare, utförare, åhörare? Bland pedagoger och elever? Hur ser offentlig finansiering av klassiska konserter kontra lagsporter ut? Vilket spaltutrymme får olika former av konstmusik kontra andra konstformer och andra aktiviteter? Går det att identifiera mönster och drivkrafter bakom mönstren som kan utgöra substans i debatten?

Utöver de värderingsstudier som skisserades ovan blir det här aktuellt med till exempel analys av utrymmesfördelning och innehållsanalys av massmedia. Studier av faktisk finansiering av olika aktiviteter och analys av övervägandena bakom finansieringsbesluten är en annan pusselbit. Kvantitativ analys av könsfördelning inom olika sidor av konstmusiklivet och inom jämförelseaktiviteter är ytterligare en pusselbit. De mönster som på dessa sätt kan identifieras på ytan får sedan följas upp med försök att komma åt de underliggande drivkrafterna.

Konstmusiken och samhället

De frågor som tagits upp ovan har gradvis rört sig allt mer mot en samhällsnivå. Nu tar vi steget över till förstudiens andra huvudtema – konstmusiken och samhället. Samtidigt finns här med de centrala tankarna om innovationssystem en koppling tillbaka till det föregående temats intresse för ekonomifrågor. Nedan presenteras temana Blir konstmusiklyssnaren eller -utföraren en bättre människa och samhället godare?; Musiklivet - ett eller flera skilda eller samverkande innovationssystem?; Musikindustrins ekonomi och affärslogik; Film och konstmusik; Kulissmusik och stämning; samt Musik som språk.

Blir konstmusiklyssnaren eller -utföraren en bättre människa och samhället godare?

Det finns de som vill se konstmusik som en positiv faktor för att utveckla ett samhälle eller samhället. En sådan syn bygger gärna på att musiklyssnande och -utövande är sociala aktiviteter och att sociala aktiviteter är bra. Enligt tänkare som Putnam, Coleman och Fukuyama bygger sociala aktiviteter socialt kapital – de formar och vidmakthåller den sociala infrastruktur som gör att människor mår bra och som underlättar ekonomisk verksamhet. Ska den sociala aktiviteten leda till en ökning av det sociala kapitalet behöver den uppfattas som ”god”, inte destruktiv eller ond. Där har nog konstmusik en hyfsad chans i de flestas ögon – men kanske inte i allas. Vidare ska den sociala aktiviteten vara utvecklande för individen eller nätverket. Om så är fallet eller ej beror troligen såväl på formerna som på de deltagande individerna. Därutöver borde man även ta hänsyn till om konstmusikaktiviteten konkurrerar med andra sociala aktiviteter, och då uppstår frågan om den stärker samhället sämre, jämbördigt med eller bättre än t ex bingo eller bandy. Koppling till alternativa aktiviteter är dessutom komplex; eventuellt har själva bredden av aktivitetsutbudet ett värde.

Det torde vara svårt att finna något entydigt och generellt svar på frågan om konstmusikens betydelse för ett samhälle eller samhället i stort, men eftersom ämnet ofta dyker upp i debatten kunde det vara värt att beforska. Helt säkert skulle en sådan forskningsinsats kunna ge intressanta insikter – och nya frågor.

Tillvägagångssätt

Ett spännande upplägg vore att försöka fånga perspektiv från besökare (såväl lyssnare som utförare), närstående till besökare och andra ickebesökare. Hur ser dessa grupper på konstmusikverksamheten och på de som deltar i den? Frågor att utforska vore t ex:

Vad ger konsertbesöken individen: lugn, gemenskap, upplevelse, stimulans, samtalsämne, utveckling...?

Vad får besökarna att gå på konserterna: avbrott i vardagen, socialt tryck, möjlighet till social stimulans, ”ansvar” gentemot arrangör, lyssnare eller utförare, vila, kulturell stimulans, intellektuell nyfikenhet...?

Kan de artikulera sig om sin musikupplevelse: i känslor, musikvetarspråk, annat?

Hur ser de på kopplingen mellan repertoarval och upplevelse: nytt kontra känt; klassiskt kontra modernt; vissa kategorier hellre än andra; ...?

Vilka sociala effekter medför musikaktiviteterna: kontakt, nätverksbygge, samhörighet, avgränsning gentemot ickebesökare, ökad eller minskad efterfrågan på andra aktiviteter eller produkter ...?

Hur skulle livet gestalta sig utan konstmusikaktiviteterna?

Intervjuer vore en naturlig undersökningsform, men kombination med självrapportering i form av t ex strukturerade eller ostrukturerade dagböcker vore ett intressant komplement. En sådan studie skulle kunna vara av engångskaraktär eller retrospektiv, men en longitudinell studie – gärna över långa tidsperioder – skulle kunna ge än mer spännande resultat. Socio-gram och nätverksanalyser som försöker identifiera och illustrera utvecklingen av det sociala kapitalet vore viktiga inslag i studierna.

Innovationssystem

Dagens ”svenska musikunder” i ”populärmusiken” är en tung industri. Konstmusiken kämpar för sin överlevnad. Så låter det ofta i dagens musikdiskussioner. Men är bilden rättvisande? Den kommersiella framgången inom det ”svenska musikundret” bygger på ett fåtal kompositörer, arrangörer och artister. Merparten av populärmusiken i Sverige lever under knappa ekonomiska förhållanden och drivs vidare genom individers engagemang och intresse. Samtidigt finns det konstmusiktonsättare som är framgångsrika, och musiker och ensembler som har en trygg eller till och med god försörjning. Det finns också en yrkeskår av konstmusikaliskt skolade musiker som inte når berömmelse, men som finner försörjning som ensemblemusiker, kyrkomusiker och musikpedagoger. En stor del av befolkningen ägnar också en hel del tid åt utövande av konstmusik i instrumentalensembler, körer och på kammaren. Såväl populärmusik som konstmusik finns alltså under såväl mer kommersiella som mer ideella former, men för populärmusikskapare och -utövare ligger ett kommersiellt tänkande kanske ofta närmre till hands än för de som ägnar sig åt konstmusik.

Innovationssystem har blivit ett modeord på senare år. Hur ser innovationssystemen ut inom musikområdet? Hur sker organiseringen av musikverksamhet? Vilken är balansen mellan utforskande och utnyttjande, mellan nyskapande och förvaltande? Hur ser vägen från idé till kommersiell produkt ut? Varifrån kommer impulser? Vem ger man impulser? Hur ser vägen ut till utnyttjande? Var möter de en marknad? Vilka är aktörerna / mellanhänderna mellan upphovsman och hörare / brukare? Hur ser innovationssystemen ut i olika genrer och för olika klassiska tonsättare? Vilka är kopplingarna mellan populärmusik och konstmusik? Vad lär eller hämtar populärmusiken från konstmusiken? Vad lär eller hämtar konstmusiken (eller skulle kunna lära eller hämta) från populärmusiken (t ex musikaliskt, organisatoriskt, kommersiellt?) Vad har konstmusiken att ”vinna” på populärmusikens framgångar? Vad lär eller hämtar kommersiellt framgångsrik musikverksamhet från mer ideell musikverksamhet och vice versa?

Innovationssystemperspektivet väcker många frågor med sin betoning av ekonomisk bärkraft och utveckling och intresse för helheter snarare än enskilda individer eller aktörer. Forskning med sådana förtecken skulle kunna ge värdefulla insikter till dem som ägnar sig åt konstmusik.

Musiklivet - ett eller flera skilda eller samverkande innovationssystem?

Musikdiskussioner tenderar att polarisera genrer och på en övergripande nivå kan det framstå som ”populärmusik” och konstmusik lever skilda liv i skilda världar. Men är det så? Rör det sig om två – eller flera – separata innovationssystem eller finns det kopplingar och samberoenden? I vilken utsträckning verkar kompositörer och artister över genregränser? I vilken utsträckning är de enskilda individerna skolade och ”uppvuxna” i den tradition i vilken de verkar och i vilken utsträckning har de mött och hämtat inspiration från andra traditioner? Varifrån kommer idéer till nyproduktion och till framförandepraxis? Strikt inom en given genre eller över gränser? Är kanske musiklivet egentligen ett gemensamt innovationssystem?

Undersökningar av dessa frågor skulle kunna bjuda på överraskning och kullkasta omhuldade uppfattningar – eller i någon mån ge sakligt stöd för dem. En djupare förståelse av dessa aspekter av innovationssystemen skulle ha betydelse både på vår syn på genrer och musikalisk socialisering och kunna ge värdefulla impulser till musikutbildningsverksamhet. Den skulle också kunna påverka musikpolitiken.

Tillvägagångssätt

Retrospektiva intervjuer med tongivande profiler – såväl tonsättare som musiker och pedagoger – om deras musikaliska uppväxt och deras nuvarande verksamhet skulle kunna börja ge svar på frågorna. Undersökningar av mindre högprofilerade musikverksamma skulle kunna ge

ytterligare insikter. Liknande studier som riktar in sig på musikstuderande i olika åldrar och olika genrer skulle ge kompletterande bilder av den tidiga musikaliska socialiseringen. Studier av beslutsfattare i förlag och skivbolag skulle ge ytterligare en infallsvinkel. Analyser bör sträva efter att såväl ta fram bilder av personnätverk som att identifiera idéflöden med mindre tydliga personkontaktskopplingar.

Samspel mellan yrkesverksamhet och ideell verksamhet och inom- och utommusikalisk verksamhet

En väsentlig kompletterande fråga rör samspelet mellan mer ideellt och mer kommersiellt utövande. Hur ser utbytet ut? I vilken utsträckning kommer idéer och innovationer från yrkesverksamma respektive från dem som inte försörjer sig på musik? Hur ser rörligheten mellan olika roller i innovationssystemet ut och i vilken utsträckning finns rörlighet mellan musikalisk yrkesverksamhet och annan försörjning? Vilka impulser medför sådan rörlighet till musikområdet och från musikområdet till andra verksamheter? Och den rörlighet som finns genom att vistas i gränsområdet mellan musikalisk och utommusikalisk verksamhet, vad innebär den för det musikaliska innovationssystemet och för andra innovationssystem? Helt klart finns det musiker med intresse för andra områden, liksom det finns musikintresserade forskare inom andra discipliner som ibland kombinerar musikintresset med sin forskning, personer som kombinerar ett musikaliskt med ett utommusikaliskt yrkesliv, läkare, ingenjörer, handläggare med flera som vårdar ett stort musikintresse utanför arbetsplatsen. Dessa kombinationer leder troligen till impulser och överföring av idéer till såväl som från musikområdet.

Tillvägagångssätt

Här öppnar sig många spännande spår till studier av individers och grupper samröre med musikaliska innovationssystem. En är att studera kopplingen mellan en specifik disciplin och (en del av) det musikaliska innovationssystemet. Fokus kan då läggas primärt på musiker med intresse för denna andra disciplin eller på yrkesverksamma inom den disciplinen med intresse för musik. Utifrån ett bredare urval av individer kan man söka svar på vad denna disciplin fyller för roller för musikerna och musiken och vad musiken fyller för roller för de som primärt verkar inom den andra disciplinen? En delvis annan ansats är att utgå från specifika individer och mer på djupet studera deras gränsöverskridande kontakter. Varifrån hämtar de musikverksamma sina impulser i den mån de går utanför musikområdet och vilken betydelse har det för deras musikaliska verksamhet? Vilka impulser hämtar en konstmusikintresserad läkare, forskare eller managementkonsult från musiken och vilken betydelse får dessa impulser i deras yrkesverksamhet?

Svaren på frågorna kan i stor utsträckning tänkas vara exemplifieringar och berättelser. Eventuellt kommer det att gå att identifiera enskilda, betydelsefulla händelser, men troligen kommer det att mer röra sig om bredare och otydligare kopplingar och inflytanden. Tillsammans kan exemplen måla upp en rik palett. Eventuellt kan det även bli möjligt att urskilja vanligare och ovanligare kopplingar, mer och mindre betydelsefulla kopplingar. I enskilda fall eller på en övergripande nivå kan det kanske även vara möjligt att i något avseende mäta eller uppskatta värdet av kopplingarna. Det är däremot mer osäkert om det vore möjligt – eller meningsfullt – att försöka ta fram en samhällsekonomisk kalkyl över utbytet mellan musikområdet och utommusikaliska verksamheter.

Musik, organisering och ledarskap

En form av jämförelser mellan musikalisk och utommusikalisk verksamhet som varit föremål för vissa studier, men ännu i stort sett är i sin linda, avser hur organisering och ledarskap äger rum. Studier av symfoniorkestrar, stråkkvartetter, konserthus, etc har använts som bas för att förstå, beskriva – eller ifrågasätta – organisering, samarbete och ledarskap i utommusikalisk

verksamhet. Symfoniorkestern, med sin balans mellan individuell professionalism och central samordning med dirigent och stämledare, ger en tydlig belysning av vissa aspekter. Stråkkvartetten, med det intensiva lyssnande samarbetet där ledarskap inte är lika tydligt organisatoriskt definierat, ger en bas för delvis andra reflektioner. Jämförelser av arbetsätt under repetition respektive framförande utgör fruktbar grund för att till exempel analysera felhantering och kvalitetsarbete. Noternas roll som arbetsinstruktion, bas för samordning – och grund för tolkningar – är ytterligare en infallsvinkel. Utveckling av och kollisioner mellan ideal, norm-sättning, roller och förhandling inom ett konserthus utgör exempel på samspel och spänningar mellan medarbetare med stor synlighet utåt och administrativ personal, samspel och spänningar mellan tillfälligt verkande ”stjärnor” och daglig verksamhet, spänningar mellan musikaliska ideal och ekonomi, etc.

En del tankar från sådana studier har letat sig in i managementlitteratur och i ledarskapsutbildningar. Men området är fortfarande relativt outforskat och jämförelser som görs bygger ibland på en grund eller till och med delvis felaktig förståelse av den konstmusikaliska verksamheten och dess förutsättningar. Potentialen för intressanta paralleller är långt ifrån uttömd och fortsatt forskning kan förväntas ha mycket att bidra med.

Tillvägagångssätt

Bland de metoder som utnyttjats återfinns deltagande observation, intervjuer av olika djup och fokusgrupper. Dessa ansatser har var för sig och i kombination troligen fortfarande mycket att ge. I tillägg skulle ett större inslag av kollaborativ forskning kunna tillföra ytterligare infallsvinklar. Att akademiskt skolade forskare i samarbete med personer i den studerade verksamheten diskuterar forskningsfrågor, metodupplägg, genomför studier och analyserar observationerna gemensamt, kan förväntas öppna perspektiv som annars skulle förblivit dolda för forskningen. Ett aktivt samarbete med personer från de typer av verksamheter till vilka forskningen strävar efter att dra paralleller skulle kunna tillföra ytterligare kvaliteter.

I all forskning är såväl de forskandes som de beforskades perspektiv styrande för vad forskningen kommer att behandla och resultera i. Så även här. Ingen enskild studie kommer att kunna fånga alla relevanta perspektiv. Ingen kollaborativ studie förmår att fullt ut engagera alla de beforskade – och det är inte troligt att det ens vore önskvärt. En mångfald studier med delvis överlappande, delvis skilda perspektiv skulle däremot tillsammans kunna bygga upp en meningsfull bild av det studerade området.

Musikindustrins ekonomi och affärslogik

Musikindustriforskaren Negus har skrivit ”[A]n industry produces culture and culture produces an industry”. Kommersiell verksamhet påverkar den kultur den sysslar med, men den kommersiellt intressanta kulturen påverkar också den bransch som kommersialiserar den. Företag organiserar musik enligt portföljtänkande – genrer, sociokulturella indelningar, målgrupper, varumärken. Det sant unika, såväl vad gäller produkt som kund, är svårt att hantera lönsamt. Att kunna gruppera musik i genrer är viktigt för att kunna marknadsföra den effektivt. Att kunna gruppera möjliga konsumenter i identifierbara målgrupper är viktigt för att få marknadsföringen kostnadseffektiv. En genre som visar sig kommersiellt framgångsrik kommer att dra till sig intresse även från upphovsmän och utövare. En målgrupp som visar sig lönsam kommer att ge upphov till produktutveckling som ytterligare kan fånga målgruppens intresse.

För att profilera sig mot konkurrenter blir det viktigt att odla och vårda sina varumärken och att göra tydligt för målgrupperna vad varumärket står för. Stabilitet och tradition blir därför viktigt. Nyhet, förändring och kreativitet kan vara viktiga inslag, men inom ramen för etablerade varumärkens profiler och med tydlig koppling till befintliga genrer. Utforskande är viktigt för den framtida konkurrenskraften, men det är utnyttjandet av det befintliga, etable

rade och kända som ger ekonomisk effektivitet och lönsamhet nu. Det handlar alltså om att hitta en balans mellan stabilitet och förändring, tradition och nyhet, genre och kreativitet, utnyttjande och utforskande där tonvikten ligger på stabilitet och tradition och där förändring, nyhet och utforskande är en krydda, inte själva kärnan i strävandena.

Maktförhållanden och affärslogik i musikindustrier kontra i andra industrier och mellan musikaliska genrer är ett intressant delområde:

- Ägarsfärer
- Marknadsandelar och koncentration

Vem äger vad? Hur specialiserade är olika varumärken och företag och i vilken utsträckning hålls de ihop i större enheter genom gemensamt ägande? Hur ser fördelningen av marknadsandelar ut i olika genrer; vilken roll spelar fristående aktörer relativt de stora koncernerna?

- Målsättning och produktmixbeslut
- Målgruppsbestämning, marknadsbearbetning

I vilken utsträckning är det lönsamhet eller tillväxt som är det primära målet och i vilken grad är det intresse för en musikstil, teknisk kvalitet eller andra icke strikt ekonomiska mål som är i förgrunden? Hur sker avvägning mellan strikt ekonomisk potential, riskspridning, seriös image och andra hänsyn vid produktmixbeslut? Hur görs målgruppsbestämning och marknadsbearbetning? Förekommer ”folkbildningsideal” eller försök att skapa eller utveckla marknader, eller är det mer en fråga om att försöka anpassa utbudet till det de identifierade målgrupperna verkar efterfråga?

- Produktionskedjor och aktörer
- Kostnads- och intäktsanalys i produktionskedjan
- ...

Hur ser vägen från kompositörer via utförande och inspelning, till produktutformning, mångfaldigande, distribution och marknadsföring ut? Vilka marknadsföringsmässiga kopplingar finns mellan konsertverksamhet och försäljning av inspelningar? Vilka aktörer är drivande vid framtagning av nya produkter? Vilket inflytande har upphovsmännen över utformningen av exploateringen av verken? Hur fördelar sig kostnader och intäkter över kedjan från kompositör till konsument? Vilka likheter och skillnader finns det mellan genrer i dessa avseenden? ”Subventioneras” viss musik av annan och i så fall på vilka grunder?

Tillvägagångssätt

Mycket av detta går att få fram genom dokumentstudier – redovisning, branschstatistik, analys av produktsortiment, etc. Annat kräver intervjuer med företrädare för företag och andra insatta personer. En del intressanta iakttagelser kan nås genom bredare, yttligare jämförelser mellan ett större antal företag. Andra insikter kan kräva djupare fallstudier av enskilda företag eller företagsgrupperingar.

Film och konstmusik

En viktig sida av kommersiell musikanvändning är filmmusiken. Filmmusik torde vara den form i vilken nyskriven konstmusik når sin bredaste publik. Samtidigt som kompositören kan behöva underordna musiken under filmlogiken kan filmen ge utrymme för en publiks möte med musik de inte skulle ha gått på konsert för att lyssna till, eller skulle valt bort på radio

eller i skivaffären. Musiken till filmer blir också en allt viktigare komplementprodukt där en framgångsrik film ska kunna ge upphov till en lönsam skiva.

Tillvägagångssätt

Intressanta frågor som väcks i samband med filmmusik är vilken roll den har för breddning av folks musiksmak och marknadsföring av olika former av konstmusik. En indikator skulle kunna fås genom studier av försäljning av filmmusik och av relaterad musik. Genom samarbete med större skivaffärer – fysiska eller nätbaserade – skulle man kunna analysera konsumentkorgar – vad köpare köper tillsammans med en viss filmmusiktitel. Försäljningsförändringar av en viss kompositör eller genre på aggregerad nivå i samband med en viss films lansering vore en annan indikator. Intervjuer med skivsäljare om i vilken utsträckning köpare visar intresse för liknande musik i samband med framgångsrika filmer vore ytterligare en väg att nå liknande resultat.

En annan undersökningsväg vore att rikta sig direkt till filmbesökare. Intervjuer i nära anslutning till filmbesöket och en viss tid efter skulle kunna ge möjlighet att fånga upplevelser av musiken och inställning till den och liknande musik. Klingande musikexempel skulle kunna vara ett värdefullt komplement vid sådana intervjuer. Intervjuer med slumpmässigt valda personer om deras filmmusikupplevelser vore en annan infallsvinkel. Vilken filmmusik har gjort intryck på dem? Varför har den fångat? Har musikupplevelsen fått några konsekvenser för musiksmak eller lyssnande? Har den vidgat de musikaliska vyerna? Har den lett till fortsatt lyssnande? ...

Kulissmusik och stämning

Ytterligare en form av kommersiell musikanvändning är kulissmusiken. Den växer i omfattning och vi möter den allt oftare. I köpcentrumet möter vi bakgrundsmusik som ska öka köpviljan. I hissen möter vi musik för att inte tystnaden ska vara besvärande. Vid mässor, mottagningar, etc, spelas stämningsskapande musik. I telefonköer och affärsköer spelas musik för att distrahera de väntande från känsla av ”meningslöst” köande. Vid bordning av flygplan möts vi av musik som ska vara lugnande och skapa en trevlig stämning. Ofta rör det sig om konstmusik, men av rätt traditionellt snitt.

Tillvägagångssätt

Den här typen av musikanvändning öppnar möjligheter till experiment. Är det så självklart att det ska vara Mozart? Vilka effekter ger olika exempel på nyskriven konstmusik? Hur upplever egentligen de som utsätts för bakgrundsmusiken den? Blir de stressade eller lugna, irriterade eller glada? Undersökningar skulle kunna omfatta såväl frågor till lyssnarna som mätningar av stresshormon, blodtryck eller andra medicinska indikatorer. Resultaten av undersökningarna skulle vara intressanta, inte bara för dem som vill utnyttja bakgrundsmusik, och för att kunna påvisa potential till nya marknader för nyskriven musik, utan även ha ett allmänintresse genom att öka kunskapen om hur vi påverkas – eller manipuleras.

Musik som språk

Som tidigare konstaterats är musik inbäddad i kultur, får sin mening från och skänker mening åt de kulturella och sociala sammanhang där den förekommer. Betraktar vi musiken som språk uppstår frågor om kommunikation och tolkning, uttrycksförmåga och tolkningsförmåga, inkluderande och utestängning. Vi kan fråga oss hur musik (om)tolkas av exekutörer och av lyssnare och om väsentliga delar av ett tänkt budskap försvinner eller förvanskas, eller oförutsedda, intressanta tolkningar uppstår. Vi kan fråga vad musik kan tjäna till att uttrycka och hur den kompletterar eller konkurrerar med alternativa språkformer. Vi kan ställa oss frågor om hur språkbehärskning skapar möjligheter och hur bristande språkbehärskning skapar ute

låsning. Vi kan ställa oss frågor om utveckling av språkbehärskning och om det går att urskilja stadier motsvarande de man utvecklat inom andra utvecklingsområden och vad detta har för implikationer för musikalisk socialisering och mänsklig växt.

Om musiken betraktas som språk, i vilken utsträckning är det då intellektuellt och i vilken utsträckning emotionellt? Är det just kombinationen mellan de två som ger språket dess kraft? För kompositören är språket aktivt. Genom komponerandet läggs grunden för en eller flera avsedda tolkningsmöjligheter. Utföraren som själv tolkar verket kan tänkas följa någon av dessa tolkningsmöjligheter helt eller delvis – eller avvika från dem. Den ledda utföraren upplever en blandning av den egna och ledarens tolkning. Åhöraren som aktivt valt att lyssna till verket kan söka någonting visst i det eller närma sig det mer förutsättningslöst. Dennes tolkning kan influeras av kunskap om det aktuella tonspråket, kompositören och den eller de som utför verket. Den lyssnare som utan att aktivt ha valt att lyssna till just detta verk kan lika fullt lyssna aktivt eller komma att enbart bli en passiv åhörare, där musiken mer spelar en bakgrundsfunktion.

Ju mer aktiv språkbehärskning och ju mer utföraren eller åhöraren delar tonsättarens språkförståelse, desto mer troligt att tolkningarna liknar varandra och att tonsättarens intentioner ”gått fram” till lyssnarna. Vissa verk kan ha sprungit fram ur klara kommunikativa intentioner eller utnyttja ett tonspråk som har en tydlig symbolik för den invigda. Därmed inte sagt att alternativa eller av tonsättaren inte avsedda tolkningar behöver vara ”fel”. Tolkaren tolkar utifrån sina förutsättningar. Det kan även vara så att tonsättaren uppskattar att lyssnare gör sina helt egna tolkningar. Men med bristande språkbehärskning ökar risken att lyssnaren inte får ut så mycket av musiken eller alls förmår uppskatta den. Den som har en begränsad språkförståelse blir då utestängd från kommunikationen och från möjliga upplevelser. En ökad förståelse av tonspråket eller specifika indikationer från tonsättaren om vad man kan finna i verket skulle kunna öppna sådana dörrar som annars är stängda.

Det vore intressant att studera vilken konstmusikförståelse vana och mindre vana lyssnare och mer eller mindre konstmusikaliskt skolade utförare och lyssnare har och vad de läser in i ett verk eller i vilken grad de uppskattar det. Det är inte orimligt att tänka sig att uppskattning av konstmusik är en bildnings- eller socialiseringsfråga. En djupare förståelse av hur musikalisk ”skolning” och tillgång till tolkningsnycklar påverkar tolkningsmöjligheter och intresse för konstmusik skulle kunna ligga till grund för mer effektiv marknadsföring, inte minst av nyare konstmusik. Ur ett mänskligt och samhällligt perspektiv skulle en sådan förståelse också kunna påverka aktiva bildningsinsatser, såväl i skolsystemet från dagisåldern och uppåt som i andra socialiseringssammanhang, ge fler ett tillgång till rikare upplevelsemöjligheter och minska utestängningseffekter.

Tillvägagångssätt

För att studera tolkningskedjor och (om)tolkningar från upphovsman till lyssnare faller det sig naturligt med fallstudier kring utvalda stycken. Dels kan det vara aktuellt med undersökningar som riktar sig till dem som naturligt kommer att exekvera respektive lyssna till ett visst stycke. Dels vore det möjligt att genomföra experiment där personer sätts att lyssna på ett stycke med mer eller mindre tillgång till tolkningsnycklar. Intervjuer efter genomlyssnandet kan ge en bild av tolkningarna. ”Tänka-högt”-protokoll – att undersökningspersonerna beskriver sina upplevelser under själva lyssnandet – kan ge delvis andra och mer spontana reaktioner. Experiment med upprepat lyssnande på likartade stycken skulle kunna ge bilder av hur tolkningar och uppfattningar utvecklas genom ökad bekantskap med ett visst tonspråk.

Utveckling av modeller för stadier i musikförståelse skulle bland annat kunna baseras på diskussioner med erfarna musikpedagoger. Kompetenta tonsättares och musikers introspektion avseende den egna mognadsprocessen kan ge ytterligare inspiration. Fenomenologiska studier som syftar till att utröna hur olika erfarna lyssnare och musiker uppfattar och tänker

kring musik och hur de försöker artikulera sina uppfattningar skulle ge ytterligare infallsvinklar och även en möjlighet att pröva tentativa modeller framtagna utifrån de andra källorna.

Ytterligare forskningsuppslag

Socioekonomiska perspektiv tenderar att lyfta fram instrumentella aspekter på konstmusik snarare än musikens egenvärden. Musiken blir intressant som språk, för dess kommersiella potential, för dess värde som exempel och inspiration för annan verksamhet, etc. Den här rapporten syftar inte till att lyfta fram sådana aspekter *på bekostnad* av musikens egenvärden. Snarare bygger den på en tro att om vi *även* utforskar och tydliggör instrumentella aspekter på konstmusik kan den beredas större plats och intresse än om vi avskärmar oss från det instrumentella. Och om musiken bereds plats, av vad skäl det vara må, finns samtidigt möjligheten att dess egenvärden kan uppskattas.

Utöver de ovan behandlade temana vill jag avsluta med att kort antyda några ytterligare idéer och forskningsuppslag.

Telefonsignalssymbolik

Ringtones, de ljudsnuttar moderna mobiltelefoner spelar upp vid påringning, tenderar att bli (ännu) ett sätt att skapa / visa vår identitet. Vilka ringtones använder folk och varför? Vilka konstmusiksnuttar utnyttjas och vad signalerar de?

Flugor och farsoter

Främst på videosidan och på populärmusiksidan, men även på konstmusiksidan, förekommer flugor och farsoter – stycken som plötsligt och på kort tid blir någonting alla *måste* ha. Från att ha varit fullständigt okänt uppnår en videosnutt eller ett musikstycke plötsligt kultstatus och sprids lavinartat, typiskt sett idag med Internet som viktig förmedlingslänk. Hur ser sådan spridning ut, vad får den för effekter för artisten, upphovsmannen, förläggaren eller utläggaren, genren, ... Finns sådana exempel inom modern konstmusik och vad krävs för att sådan spridning (i större omfattning) ska kunna omfatta modern konstmusik?

Transfereffekter

Transfereffekter – om musiklyssnande och musikutövning ger färdigheter som direkt påverkar andra färdigheter – har varit en omhuldad fråga, men där forskning om exempelvis ”Mozarteffekten” har haft svårt att visa substantiella resultat. Däremot verkar det finnas mer påtagliga effekter av musikutövning på gruppdynamik, musiksamspelsaktiviteter som del i teambuilding, samarbetsträning och gemenskapsbygge, etc. Fortsatt forskning om effekter av olika former av konstmusik i sådana sammanhang skulle därför kunna te sig meningsfull.

Det mångkulturella samhället och konstmusiken

Koppling mellan musik och identitet har diskuterats ovan. En infallsvinkel på detta, som lett till projekt bland annat på olika håll i Europa, tar fasta på kopplingar mellan barns etniska ursprung och musik. I vissa projekt får barn presentera sitt hemlands musik för sina skolkamrater. Tanken är dels att på ett positivt sätt behandla kulturskillnader, dels att bidra till kommunikation över kulturgränser och kännedom om varandras kulturer. I andra får barn från en viss kulturkrets samarbeta med professionella musiker inför och under speciellt uppmärksammade konserter, till exempel Birminghams symfoniorkesters nu aktuella Harmoniprojekt, med utgångspunkt i indisk och sydostasiatisk musik. Spännande forskningsfrågor öppnar sig här om hur konstmusik av olika ursprung kan stärka självkänsla och öppna möjligheter till kommunikation och förståelse över kulturgränser.

Framväxt av ceremoniell musik

Musik har nog i alla tider kommit till användning i ceremoniella sammanhang. ”We need magic and bliss and power, myth and celebration and religion in our lives, and music is a good way to encapsulate it.” sa gitarristen Jerry Garcia. Vartefter samhället omvandlas och tidigare ceremonier försvinner växer nya fram. Vilka symbolfunktioner fyller musik i framväxande ceremonier – icke-kyrkliga begravningar, icke-kyrkliga vigslar, examensfestligheter, invigningar, etc., och hur tillvaratas de genom nykomponerad och äldre konstmusik av olika slag?

Musik, hälsa och utveckling

Musik kan på olika sätt antas vara kopplat till vår biologiska och sociala utveckling – normalt sett med positiva förtecken när det rör sig om den biologiska, men med starka positiva eller negativa när det rör sig om den sociala. ”Önskvärd musik” är en social konstruktion och formar även vad vi söker i forskningen. Den för vilken konstmusik är viktigt – och kanske hotat på samhällsnivå – vill hitta de positiva effekterna av den förespråkade musiken. Harmonier lugnar, rytmer ökar koncentrationen, ordnad komplexitet stimulerar hjärnans utveckling, ... Men det kan också finnas önskemål att hitta de negativa sidorna av den icke förespråkade: Popmusiken leder till hörselskador. Enformigheten fördummar. De fångslande och lättsmälta rytmerna bäddar för hjärntvätt i drogförespråkande, stärkande av klassmotsättningar och etniska motsättningar, ... sedernas förfall ...

Inom vård och medicin finns försök och forskning som undersöker hur musik kan bromsa åldersdemens, underlätta läkande, minska stress, stödja barns utveckling. Det finns studier av hjärnaktivitet vid musikutövning och hur hjärnan utvecklas av övande. Alla dessa ansatser tycks söka musikens positiva effekter för vår hälsa och utveckling, och med tiden kan troligen allt fler sådana belägg identifieras, såväl på cell- och substansnivå som avseende mer bedömningsmässiga och subjektiva indikationer. Det verkar vanligt att hälsoanknuten forskning koncentreras kring ”harmonisk”, lugn och välkänd musik. Givet att forskningsinitiativen fortsätter kan man på sikt tänka sig en utvidgning till bredare urval ur konstmusikrepertoaren.

Hur gå vidare?

Denna förstudie har syftat till att formulera frågor som kan inspirera till forskning om konstmusik ur andra perspektiv än inommusikaliska. Förhoppningsvis kan denna rapport så frön som resulterar i sådan forskning, men en ensam rapport har svårt att få genomslag. Fler initiativ som strävar mot samma mål lär behövas.

Till exempel kan man arrangera en konferens för forskare med musikintresse, och musiker med intresse för forskning, där just konstmusiken får vara i förgrunden och den gemensamma röda tråden, snarare än de discipliner forskarna vanligen hör hemma i. En sådan konferens skulle dels rikta uppmärksamhet just mot musikrelaterad forskning, dels underlätta kontakter mellan musikintresserade forskare och mellan forskare och musiker – kontakter som kan bidra till nya vinklingar, nya frågor och kanske tvärvetenskapliga samarbeten.

Den här förstudien har inte haft ambitionen att genomföra en systematisk litteraturgenomgång som kartlägger befintlig konstmusikrelaterad forskning. Men en sådan genomgång vore värdefull och skulle kunna utgöra viktig inspiration till fortsatt forskning. Den skulle också kunna utnyttjas till att sprida kunskap om redan gjorda forskningsrön till en bredare krets, till exempel via seminarier för journalister.

Såväl litteraturgenomgång som konferens skulle kunna vara led i att etablera mer permanenta nätverk i forskarvärlden och mellan högskolor, musiker och en musikintresserad omvärld för fortsatt idéutbyte och spridning av resultat. Givet att någon axlar ansvaret för att vara

knutpunkt i nätverket kan någon form av periodisk skrift och hemsida etableras och hållas levande. En uppgift för ett sådant nätverk är också att inspirera till examensarbeten och uppsatser inom grundutbildningar – och på sikt utveckling av kurser och kursmoment som bygger på musikrelaterad forskning såväl inom musikutbildningar som inom andra discipliner.

Men forskning behöver också finansiärer. Därför är det även centralt att genomföra aktiviteter för att intressera forskningsfinansiärer och anslagsbeviljare för musikrelaterad forskning. Detta gäller såväl handläggare som chefer på såväl statliga myndigheter och forskningsstiftelser som privata forskningsstiftelser. Det gäller också att nå de personer som sitter i de anslagsbeviljande råden och styrelserna och politiker som påverkar forskningspolitiken.